

ТЮТЮННИК Олена

<https://orcid.org/0000-0003-1233-3577>

Кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та освітніх технологій,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна) E-mail: fotinae@gmail.com

ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ВЛАСНОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ТРАЄКТОРІЇ

Мета статті – схарактеризувати теоретичні засади і практичні аспекти формування в майбутніх учителів-філологів готовності до проєктування власної індивідуальної дослідницької траєкторії.

Методологія. У процесі дослідження застосовано низку методів, а саме: аналіз наукової літератури з проблеми дослідження й синтез основних положень для розроблення стратегії наукового пошуку й компоновання тексту статті; компаративний – для з'ясування особливостей наукових позицій різних вчених і їх зіставлення; систематизації та узагальнення – з метою формулювання висновків і рекомендацій щодо формування в майбутніх учителів-філологів готовності до проєктування індивідуальної дослідницької траєкторії; спостереження за освітнім процесом у закладах вищої освіти для з'ясування специфіки організації наукової діяльності студентів-філологів загалом і діагностування в них рівня сформованості готовності до розроблення індивідуальної дослідницької траєкторії зокрема.

У процесі дослідження взято до уваги положення кількох методологічних підходів, зокрема: аксіологічного – для формування ціннісно-світоглядної сфери майбутніх учителів-філологів й усвідомлення ними необхідності системної й послідовної наукової діяльності; особистісно орієнтованого – для урахування в процесі методичного супроводу життєвого досвіду, поточних потреб і професійних планів кожного здобувача вищої освіти; компетентнісного – для врахування компетентностей, зафіксованих в освітньо-професійних програмах підготовки майбутніх учителів-філологів на відповідному освітньому ступені; діяльнісного – для залучення здобувачів вищої освіти до самостійного планування й здійснення наукових досліджень, проєктування подальшої дослідницької роботи.

Наукова новизна. У статті схарактеризовано теоретичні засади і практичні аспекти формування в майбутніх учителів-філологів готовності до проєктування власної індивідуальної дослідницької траєкторії під час професійної підготовки на другому (магістерському) рівні вищої освіти.

Висновки. Обґрунтовано, що індивідуальну дослідницьку траєкторію здобувача вищої освіти варто розглядати як персоналізований шлях наукового розвитку, який він розробляє для реалізації власного дослідницького потенціалу, інтересів та кар'єрних цілей. Це – гнучка система, що дає змогу майбутнім учителям-філологам самостійно обирати напрям і тему досліджень, методи роботи, темп, наукового керівника, формувати зміст тощо. Доведено, що в процесі професійної підготовки майбутніх учителів-філологів у закладах вищої освіти, особливо на другому (магістерському) рівні вищої освіти, доцільно цілеспрямовано формувати в них здатність до формування індивідуальної дослідницької траєкторії, зокрема в процесі виконання кваліфікаційної роботи, проходження науково-дослідної (переддипломної) практики, а також опанування освітніх компонентів, пов'язаних із методикою виконання наукових досліджень.

Ключові слова: майбутні вчителі-філологи, здобувачі освіти, освітній процес, індивідуальна дослідницька траєкторія, освітня компонента, кваліфікаційна робота.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах стрімкої глобалізації, інтенсивного розширення інформаційного простору, а також динамічного розвитку інноваційних технологій суттєвої значущості набувають проблеми, пов'язані з посиленням наукового потенціалу та підготовкою конкурентоспроможних фахівців. Зазначені питання є особливо актуальними в контексті професійної підготовки майбутніх учителів, на яких покладено велику відповідальність за формування інтелектуального й соціоемоційного потенціалу нашої нації. У контексті євроінтеграційних прагнень нашої держави, тенденцій глобалізації й мультикультуралізму, а водночас актуалізації прагнень до збереження й розвитку етнічної культури перед загрозою фізичного й духовного знищення українського народу саме вчителі-філологи мають бути готовими адекватно реагувати на виклики сьогодення, а відповідно, саме їхня професійна підготовка потребує ретельного моніторингу й системного удосконалення.

У контексті реформування освітньої галузі, зокрема переходу до старшої профільної школи, а також увідповіднення української системи освіти європейським стандартам з'явилося чимало нових понять, які увійшли до вжитку, проте все ще потребують конкретизації й інтерпретації для уникнення подвійності тлумачень та спотворення змісту. Зокрема в сучасному педагогічному науковому дискурсі активно функціонує поняття «індивідуальна освітня траєкторія», яке, відповідно до Закону України «Про освіту» [3], розуміють як персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їхньої складності, методів і засобів навчання [3]. Відповідно до освітньо-професійної програми, за якою здобуває освіту студент, специфіки організації освітнього процесу в конкретному закладі вищої освіти, рівня вищої освіти, за яким навчається здобувач, це поняття може набувати особливого практичного втілення. Окрім того, індивідуальна освітня траєкторія може реалізовуватися здобувачем вищої освіти не лише в межах навчальної діяльності під час формальної освіти, а і в контексті неформальної освіти та науково-дослідницької діяльності. Відповідно, на нашу думку, є підстави для введення поняття «індивідуальна дослідницька траєкторія», що зумовлює необхідність дослідження сутності цього поняття і особливостей його функціонування в педагогічному науковому дискурсі, а також з'ясування специфіки формування в майбутніх учителів-філологів готовності до проектування власної індивідуальної дослідницької траєкторії в межах їхньої професійної підготовки в закладах вищої освіти.

Аналіз публікацій, у яких започатковане розв'язання порушеної проблеми. Проблеми організації науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів-філологів досить системно висвітлювали О. Куцевол, О. Лілік, О. Сазонова, О. Осова, Н. Саприкіна. До проблеми розроблення стратегії ефективної організації й методичного супроводу наукової діяльності майбутніх учителів-філологів ми також зверталися в попередніх публікаціях, розглядаючи цю проблему в контексті досягнення цілей сталого розвитку [4; 5]. Загалом на сьогодні сформульоване достатнє теоретичне підґрунтя для організації наукової роботи здобувачів вищої освіти – майбутніх учителів філологів – відповідно до положень чинного законодавства й тенденцій реформування вищої освіти. Окрім того, накопичено чималий практичний досвід із супроводу науково-дослідницької діяльності студентів-філологів, який може стати основою для широких узагальнень й розроблення шляхів для оптимізації цього процесу й цілеспрямованого формування в майбутніх учителів готовності до проектування індивідуальної дослідницької траєкторії.

Мета статті – схарактеризувати теоретичні засади і практичні аспекти формування в майбутніх учителів-філологів готовності до проектування власної індивідуальної дослідницької траєкторії.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного дослідження із зазначенням методів. У процесі дослідження застосовано низку методів, а саме: аналіз наукової літератури з проблеми дослідження й синтез основних положень для розроблення стратегії наукового пошуку й компонування тексту статті; компаративний – для з'ясування особливостей наукових позицій різних вчених і їх зіставлення; систематизації та узагальнення – з метою формулювання висновків і рекомендацій щодо формування в майбутніх учителів-філологів готовності до проектування індивідуальної дослідницької траєкторії; спостереження за освітнім процесом у закладах вищої освіти для з'ясування специфіки організації наукової діяльності студентів-філологів загалом і діагностування в них рівня сформованості готовності до розроблення індивідуальної дослідницької траєкторії зокрема.

У процесі дослідження взято до уваги положення кількох методологічних підходів, зокрема: аксіологічного – для формування ціннісно-світоглядної сфери майбутніх учителів-філологів й усвідомлення ними необхідності системної й послідовної наукової діяльності; особистісно орієнтованого – для урахування в процесі методичного супроводу життєвого досвіду, поточних потреб і професійних планів кожного здобувача вищої освіти; компетентнісного – для врахування компетентностей, зафіксованих в освітньо-професійній програмі підготовки майбутніх учителів-філологів на відповідному освітньому ступені; діяльнісного – для залучення здобувачів вищої освіти до самостійного планування й здійснення наукових досліджень, проектування подальшої дослідницької роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У відомостях із самоаналізу освітньої діяльності [2], які упорядковують робочі групи з розроблення освітньо-професійних програм, що реалізуються на філологічному факультеті Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка бакалаврського й магістерського рівнів вищої освіти, зауважено, що формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувача вищої освіти реалізується насамперед за такими механізмами: вибіркові компоненти освітньо-професійної програми; індивідуальний підхід у вивченні конкретної дисципліни (вибір індивідуальних навчально-дослідних завдань, форми виконання і складання самостійної роботи); вибір бази проходження практики; вибір тем курсових проєктів і кваліфікаційної роботи, які враховують індивідуальні наукові інтереси здобувачів вищої освіти. Це створює передумови для розроблення індивідуальної дослідницької траєкторії здобувача вищої освіти, яку, на нашу думку, варто розглядати як персоналізований шлях наукового розвитку, який розробляє здобувач освіти (учень, студент, аспірант) для реалізації власного дослідницького потенціалу, інтересів та кар'єрних цілей. Фактично, індивідуальну дослідницьку траєкторію можна розглядати як гнучку систему, що дає змогу майбутнім учителям-філологам самостійно обирати напрям і тему досліджень, методи роботи, темп, наукового керівника, формувати зміст тощо.

Аналіз наукових публікацій [1; 4; 5] дав змогу визначити ключові складові та принципи проектування індивідуальної дослідницької траєкторії майбутніх учителів-філологів під час їхньої професійної підготовки в закладі вищої освіти:

- особистісно орієнтований підхід, який передбачає, що в центрі уваги професорсько-викладацького складу перебувають здібності до дослідницької діяльності, наукові інтереси та потреби конкретної людини – здобувача освіти;
- можливість вибору темпу та форм дослідницької діяльності, тобто можливості для прискорення або уповільнення процесу дослідження, вибору між експериментальними, теоретичними чи проєктними формами дослідницької роботи;
- можливості для самостійного вибору наукового керівника/тьютора, який допомагає здобувачеві вищої освіти будувати власний дослідницький маршрут, а також його реалізовувати й коригувати залежно від поточної ситуації;
- проєктування: індивідуальна дослідницька траєкторія потребує попереднього планування, визначення етапів, методів та очікуваних результатів з урахуванням різноманітних чинників, що можуть мати як конструктивний, так і деструктивний вплив.

Під час професійної підготовки майбутніх учителів-філологів у закладах вищої освіти важливо, на нашу думку, не лише забезпечити методичний супровід науково-дослідницької діяльності здобувачів, а й сформувати в них готовність до самостійного проектування, а потім реалізації індивідуальної дослідницької траєкторії. Це особливо важливо для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, оскільки вони в перспективі працюватимуть у старшій профільній школі, а до їхніх професійних обов'язків входить залучення учнів до науково-дослідницької діяльності, зокрема до підготовки й захисту науково-дослідницьких робіт у Малій академії наук.

У цьому контексті варто зауважити, що на філологічному факультеті Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка здійснюється підготовка майбутніх учителів-філологів за трьома освітньо-професійними програмами: Середня освіта. Українська мова і література; Середня освіта (Англійська мова та зарубіжна література); Середня освіта. Українська мова і література. Англійська мова. У межах кожної із зазначених освітньо-професійних програм передбачене виконання кваліфікаційної роботи, а відповідно й проходження науково-дослідної (чи переддипломної) практики.

Передумови для успішного виконання та захисту кваліфікаційної роботи закладаються в процесі опанування магістрантами навчальних дисциплін «Методика наукових досліджень», «Технології наукових досліджень» тощо. Відповідно до робочих програм цих навчальних дисциплін [6], у результаті опанування навчального матеріалу майбутні учителі-філологи мають продемонструвати володіння основними концептуальними та методологічними знаннями з філології, педагогіки, методики і суміжних предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових теоретичних і прикладних досліджень, здобуття нових знань та/або здійснення інновацій. Окрім того, вони мають уміти вільно презентувати та обговорювати з фахівцями і нефхівцями результати власних оригінальних наукових досліджень із педагогічних і філологічних наук, а також оприлюднювати наукові та прикладні проблеми філології, педагогіки й методики державною та іноземною мовами в усній та писемній формах, продукувати і правильно оформлювати різножанрові наукові тексти відповідно до сучасних вимог (стаття, есе, презентація, виступ на конференції, публічна науково-популярна чи наукова лекція тощо) [6].

У контексті досліджуваної проблеми важливо сформулювати в майбутніх учителів-філологів під час опанування ними освітньої компоненти «Технології наукових досліджень» здатність до планування й виконання теоретичних та/або експериментальних досліджень із філології, педагогіки, методики та дотичних міждисциплінарних напрямів із використанням фахових інструментів, методів та підходів, а також критично аналізувати результати власних досліджень і здобутки інших науковців у контексті всього комплексу сучасних знань [6].

З урахуванням сучасних тенденцій розвитку освітньої галузі для ефективного формування готовності до формування власної індивідуальної дослідницької траєкторії важливо розвивати в майбутніх учителів-філологів здатність до розроблення та реалізації науково-інноваційних проєктів, які дають можливість переосмислити наявні в них знання, сформулювати нове бачення актуальної проблеми, зробити внесок у розвиток професійної практики, сприяти розв'язанню значущих теоретичних та прикладних проблем із філології й методики з дотриманням норм академічної доброчесності і врахуванням соціальних, економічних, екологічних та правових аспектів [6]. Окрім того, у процесі опанування зазначеної навчальної дисципліни в магістрантів необхідно сформулювати здатність оцінювати результати пізнавальної науково-професійної діяльності та її регулювання, розробляти й утілювати ефективні стратегії дослідницького саморозвитку та професійного самовдосконалення.

Відповідно, у контексті практичних занять із цієї навчальної дисципліни, на нашу думку, важливо дати магістрантам завдання щодо розроблення індивідуальної дослідницької траєкторії. Попередньо вони мають ознайомитися із вимогами щодо виконання, оформлення й захисту магістерської роботи, з умовами проходження науково-дослідної (чи переддипломної) практики. Це потрібно для того, щоб здобувачі уявляли обсяг роботи, яку потрібно виконати і могли правильно розрахувати свої зусилля, спланувати час на експериментально-дослідницьку діяльність і оброблення її результатів, а також на підготовку теоретичного розділу кваліфікаційної роботи. Безпосередньо під час практичного заняття магістранти мають презентувати свою індивідуальну дослідницьку траєкторію на період здобуття освіти в магістратурі, а потім її скоригувати відповідно до рекомендацій викладача й одногрупників.

Аналіз наукових публікацій і досвід методичного супроводу науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів-філологів дають підстави для висновку, що в процесі виконання кваліфікаційної роботи розвитку здатності до формування індивідуальної дослідницької траєкторії здобувачів сприяють такі організаційні аспекти: відвідування консультацій у наукового керівника відповідно до графіка написання роботи; регулярне звітування перед науковим керівником про виконання відповідних етапів роботи; системне й послідовне вивчення літератури (джерел) з теми; вивчення сучасного стану досліджуваного питання в огляді літератури; ознайомлення з основними методами збору й аналізу матеріалу з теми; підбір та аналіз необхідного матеріалу; на підставі вивчення літератури та аналізу практичних прикладів формулювання локальних і загальних висновків; оформлення роботи за вимогами, окресленими у навчально-методичних посібниках; своєчасне подання роботи науковому керівникові для перевірки [1]. Відповідно, послідовне виконання всіх цих етапів, згідно з графіком, який здобувач освіти упорядковує спільно з науковим керівником після затвердження теми кваліфікаційної роботи, сприяє своєчасній і якісній роботі над магістерським дослідженням, а також формуванню навичок самодисципліни й самоорганізації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, індивідуальну дослідницьку траєкторію здобувача вищої освіти розглядаємо як персоналізований шлях наукового розвитку, який він розробляє для реалізації власного дослідницького потенціалу, інтересів та кар'єрних цілей. Це – гнучка система, що дає змогу майбутнім учителям-філологам самостійно обирати

напряму і темі досліджень, методи роботи, темп, наукового керівника, формулювати зміст тощо. У процесі професійної підготовки майбутніх учителів-філологів у закладах вищої освіти, особливо на другому (магістерському) рівні вищої освіти доцільно цілеспрямовано формувати в них здатність до формування індивідуальної дослідницької траєкторії, зокрема в процесі виконання кваліфікаційної роботи, проходження науково-дослідної (переддипломної) практики, а також опанування освітніх компонентів, пов'язаних із методикою виконання наукових досліджень.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в більш ґрунтовному розробленні шляхів і технологій формування індивідуальної дослідницької траєкторії майбутніх учителів-філологів з урахуванням принципів академічної доброчесності в контексті досягнення глобальних цілей сталого розвитку.

References

1. Лілік О., Сазонова О. Методичний супровід науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів-філологів в умовах цифровізації. Перспективи та інновації науки. 2025. №4(50).
Lilik, O., Sazonova, O. (2025). *Metodychnyi suprovod naukovo-doslidnytskoi diialnosti maibutnikh uchyteliv-filolohiv v umovakh tsyfrovizatsii*. [Methodological support of the research activities of future teachers-philologists in the conditions of digitalization]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky* [Prospects and innovations of science]. 4 (50). [in Ukrainian].
2. Ліцензування та акредитація. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. URL: <http://chnpu.edu.ua/university/about/litsenzuvannya-ta-akreditatsiya>.
Litsenzuvannia ta akredytatsiia [Licensing and accreditation]. *Natsionalnyi universytet «Chernihivskiy kolehium» imeni T.H. Shevchenka* [T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»] Retrieved from: <http://chnpu.edu.ua/university/about/litsenzuvannya-ta-akreditatsiya>. [in Ukrainian].
3. Про освіту: закон України від 5 вересня 2017 року №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 25.02.2026).
Pro osvitu [About Education]: *Zakon Ukrainy vid 05.09.2017. №2145-VIII* [Law of Ukraine of September 5, 2017 No. 2145-VIII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. [in Ukrainian].
4. Стеченко Т.О., Тютюнник О.М. Організація наукової діяльності майбутніх учителів-філологів у контексті досягнення цілей сталого розвитку. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. 2024. Вип. 185-186. С. 167-171.
Stechenko, T., Tiutiunyk, O. (2024). *Orhanizatsiia naukovo diialnosti maibutnikh uchyteliv-filolohiv u konteksti dosiahnennia tsilei staloho rozvytku*. [Organization of scientific activities of future teachers of philologists in the context of implementing the goals of sustainable development]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T.H. Shevchenka* [Bulletin of the T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»]. 185-186. 167-171. [in Ukrainian].
5. Тютюнник О.М. Стратегія організації та супроводу науково-дослідницької діяльності майбутніх учителів-філологів. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. 2024. Вип. 27 (183). С. 38-43.
Tiutiunyk, O. (2024). *Stratehiia orhanizatsii ta suprovodu naukovo-doslidnytskoi diialnosti maibutnikh uchyteliv-filolohiv* [Strategy for organizing and supporting scientific and research activities of future teachers of philologists]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T.H. Shevchenka* [Bulletin of the T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»], 27 (183), 38-43. [in Ukrainian].
6. Тютюнник О. Технології наукових досліджень: робоча програма. Чернігів: НУЧК, 2025.
Tiutiunyk, O. (2025). *Tekhnolohii naukovykh doslidzhen: robocha prohrama* [Technologies methodology: work program]. Chernihiv: NUChK. [in Ukrainian].

TIUTIUNNYK Olena

<https://orcid.org/0000-0003-1233-3577>

Ph.D in Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Foreign Philology
and Educational Technologies Department,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: fomunae@gmail.com

FORMATION OF READINESS IN FUTURE TEACHERS-PHILOLOGISTS TO DESIGN THEIR OWN INDIVIDUAL RESEARCH TRAJECTORY

The purpose of the article is to characterize the theoretical principles and practical aspects of the formation of readiness in future teachers-philologists to design their own individual research trajectory.

Methodology. A number of methods were used in the research process, namely: analysis of scientific literature on the research problem and synthesis of basic provisions to develop a strategy for scientific search and composition of the text of the article; comparative – to clarify the features of the scientific positions of different scientists and their comparison; systematization and generalization – in order to formulate conclusions and recommendations regarding the formation of readiness in future teachers-philologists to design an individual research trajectory; observation of the educational process in higher education institutions to clarify the specifics of the organization of scientific activity of philology students in general and diagnose their level of readiness to develop an individual research trajectory in particular.

In the process of research, the provisions of several methodological approaches were taken into account, in particular: axiological – for the formation of the value-ideological sphere of future philology teachers and their awareness of the need for systematic and consistent scientific activity; personally oriented – for taking into account in the process of methodological support the life experience, current needs and professional plans of each higher education applicant; competency-based – for taking into account the competencies recorded in the educational and professional program for the training of future philology teachers at the appropriate educational level; activity-based – for involving higher education applicants in independent planning and implementation of scientific research, design of further research work.

Scientific novelty. The article describes the theoretical principles and practical aspects of forming in future philology teachers the readiness to design their own individual research trajectory during professional training at the second (master's) level of higher education.

Conclusions. It is substantiated that the individual research trajectory of a higher education student should be considered as a personalized path of scientific development, which he develops to realize his own research potential, interests and career goals. This is a flexible system that allows future teachers-philologists to independently choose the direction and topic of research, methods of work, pace, scientific supervisor, formulate content, etc. In the process of professional training of future teachers-philologists in higher education institutions, especially at the second (master's) level of higher education, it is advisable to purposefully form in them the ability to form an individual research trajectory, in particular in the process of performing qualification work, undergoing research (pre-graduate) practice, as well as mastering educational components related to the methodology of scientific research.

Keywords: future philology teachers, education seekers, educational process, individual research trajectory, educational component, qualification work.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2026

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор О.О. Лілік